

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПАРЛАМЕНТСЬКА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА

ДЗК

Випуск 5/4

2016 р.

МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ КУЛЬТУРНЕ ПАРТНЕРСТВО В КОНТЕКСТІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ
ОБЛАСТЕЙ В ЄДИНИЙ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ПРОСТІР
УКРАЇНИ

*(оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та
неопублікованими документами за 2015–2016 рр.)*

Все більше і більше країн у світі опиняється перед викликами природних, політичних і суспільних катаклізмів. До прикладу, тільки в період з 1980 по 2012 роки від збройних конфліктів постраждало 7,6 мільйона осіб. Не є винятком і Україна – анексія Криму та воєнні дії на Донбасі, без сумніву, увійдуть у підручники з історії. Та вже сьогодні можна сказати, що це є найбільшній період в історії сучасності країни. Втім, біль і травму потрібно лікувати, але спершу – діагностувати [1; 2].

Питання культури й духовності, які є основою для суспільства, мають повсякчас залишатися в полі зору держави. На цьому наголосив Голова Верховної Ради України В. Гройсман 27 лютого 2016 року під час зустрічі з представниками вітчизняної культури, присвяченої нагальним проблемам галузі та шляхам подолання кризи в країні.

В ході дискусії її учасники дійшли важливого висновку: в нинішній ситуації потрібно розробити державну стратегію реагування у надзвичайних умовах, як от військової агресії, коли культура опиняється на межі виживання. В цьому контексті зокрема зазначалося, що необхідно підтримати осередки культури на визволених територіях Донецької та Луганської областей, а серед них – театри, музеї, бібліотеки, гуртки дитячої творчості тощо [3].

Дійсно, війна змінила не лише життя окремих людей і родин на Сході, а й суттєво вплинула на культурне обличчя регіону. Так, більшість митців, які творили культуру цього краю, нині влаштувалися в інших українських містах. Хоча є і ті, хто повернувся в рідні заклади культури, переміщені до тимчасових адмі-

ністративних центрів – Краматорська і Северодонецька, де без жодних умов і з мінімальними ресурсами намагаються відродити втрачене і запобігти сценаріям, реалізованим в окупованих містах.

Один із героїв постановки «Розарій» на сцені «Театру переселенця», що наразі функціонує як платформа для соціально-культурних проєктів, розповідає про залишений у Донецьку дім, який він не зміг добудувати. Це – реальна історія багатьох наших співвітчизників, які були змушені покинути власні домівки і стати частиною категорії «внутрішньо переміщені особи». Сповнена особистої драми, ця оповідь перевертає деякі попередні уявлення суспільства про людей, які є переселенцями і разом з тим доводить, що саме культура здатна не просто проговорювати найскладніші теми, а й ставати дієвим інструментом для розуміння і діалогу всередині країни [4].

Подібні історії могли б розповісти луганські та донецькі митці, котрим теж через війну довелося залишити театри й філармонії, на сцені яких вони виступали протягом десятиліть, майстерні з власними роботами чи музеї, в яких вони реалізовували свої проєкти. Середовище тих діячів культури, які вирішили з певних причин лишитися в окупації, також не таке однорідне, як можна стереотипно вважати. Тут важливо розуміти, що на окупованих територіях працюють митці, які, наприклад, не могли залишити своїх рідних і ті ж таки музеї, театри, гуртки дитячої творчості чи бібліотеки, які без них, можливо, остаточно перетворилися б на рупори ідей «Новоросії».

Проте, частина діячів, котрі працюють на ниві культури та мистецтва, обрала життя в окупації свідомо: хтось віддано поділяє ідеологію квазіреспублік, а хтось готовий пристати на бік будь-якої влади.

У звичайних людей складається враження, що про культуру в самопроголошених Донецькій та Луганській Народних Республіках («ДНР» і «ЛНР») абсолютно не йдеться, радше мова може йти про повернення в часи радянського офіціозу й зручного самопроголошеній владі прочитання історії української культури в російському ключі. У нашій свідомості вже давно закріпився абсурдно-сюрреалістичний образ «культурних новин» з окупованих територій. Згадати хоча б виступи естрадних співаків В. Циганової та Й. Кобзона, який, до слова, став лідером за кількістю виступів у Донецьку – за останні два роки він мав у «Донбас Опері» сім концертів, – візити акторів І. Охlobистіна й М. Пореченкова, пізнавально-розважальний журнал для дітей в «ЛНР» під назвою «Ввічливі чоловічки», або березневе покладання квітів до пам'ятника Т. Шевченкові в Луганську, на якому мер М. Пілавов назвав Кобзаря «поетом, який у своїх творах оспівував Росію і Новоросію».

І якщо з українського боку ще виникають запитання, якими можуть бути наслідки російської інформаційної пропаганди на окупованих територіях, то,

схоже, ніхто серйозно не замислюється, до чого може призвести нинішня культурна політика керівників цих самопроголошених республік.

Можливо, культура не діє так швидко, як медіа, але, коли її офіційно оголошують частиною ідеології, про що красномовно свідчить понад сімдесятирічний досвід УРСР, її вплив значно тонший і глибший.

Тим часом у так званих «ДНР» і «ЛНР» культурне життя давно відновилося. Працюють майже всі культурні заклади, готуються нові вистави й виставки, які, до того ж, зазвичай проходять з аншлагами.

На початку року в.о. міністра культури «ДНР» М. Желтяков, який перед цим був заступником начальника Управління культури й туризму Донецької ОДА, у найкращих радянських традиціях звітував про культурні досягнення «республіки». Він заявив, що відроджуються культурні зв'язки з Російською Федерацією, а театральні-концертні організації після 25-річної перерви знову виїжджають на гастролі. «Чомусь деякі люди вважають культуру сферою обслуговування – мовляв, ми повинні тільки співати й танцювати. Часто забувають, що культура – це передовсім ідеологія!» – наголосив в одному зі своїх інтерв'ю М. Желтяков, який тепер ще й виконує роль культурного ідеолога, запропоновану йому керівництвом «ДНР».

До своїх досягнень на посаді в.о. «міністра» може віднести прийнятий 25 грудня 2015 року «закон» «ДНР» «Про культуру», після якого обіцяє наступні закони про театри, бібліотеки і музеї. Згідно з цим «законом», «Міністерство культури» зобов'язується, приміром, «сприяти пропаганді культурної спадщини Донецької Народної Республіки в засобах масової інформації та організаціях культури». Також у статті 62 «закону» зазначається, що заклади культури «республіки» можуть брати участь у роботі міжнародних культурних організацій, обмінюватися з ними інформацією і вивчати міжнародний досвід. Даний пункт викликає найбільше сумнівів, бо, якщо проаналізувати анонси культурних подій на сайтах «ДНР», співпраця тут здійснюється в односторонньому напрямі – з Російською Федерацією.

Поза тим саме культурне життя у Донецьку можна назвати досить активним. У місті повноцінно працюють художній музей, музично-драматичний театр, театр опери та балету, філармонія, художньо-виставковий центр «АртДонбас», театр ляльок, російський театр юного глядача в Макіївці, цирк, бібліотеки. Відновив свою роботу в новому приміщенні й Молодіжний центр: у стару будівлю центру в серпні 2014 року потрапив снаряд.

У той же час від артилерійських обстрілів серйозно постраждали будівля та експонати краєзнавчого музею. У листопаді минулого року глава самопроголошеної республіки О. Захарченко пообіцяв, що заклад повністю відновлять і він «буде ще кращим, ніж був за України». Минулої осені працівники краєзнав-

чого підготували виставку «Из руин возрождённые», до якої увійшли фотографії музею після обстрілів і постраждали експонати. У січні цього року «Донбас SOS» повідомив, що основні відновлювальні роботи в закладі майже завершено. А в лютому в «денеєрівських» медіа з'явилася інформація, що музей подав заявку на участь у міжнародному фестивалі «Інтермузей» у Москві.

Влітку 2014 року від вибуху автомобіля на центральній площі Донецька постраждав і художній музей: щоправда, на відміну від краєзнавчого, тут було пошкоджено лише вікна. Незмінна директор Г. Чумак неодноразово розповідала, що могла, як і інші колеги, переїхати до Києва, але не зробила це через відповідальність перед музеєм, аби вберегти колекцію. Директор вирішила перенести основну експозицію в музейні фонди, які, з її слів, не просто збережено, вони навіть поповнились за останній час – завдяки колекціонерам та меценатам.

Музей продовжує організовувати виставки, на які, запевняє Г. Чумак, ходить більше відвідувачів, ніж у мирний час. При цьому їх або присвячено певним датам та ідеологічно вивіреною персоналіям (як лютнева «Суворов. Путь к бессмертию»), або ж вони презентують творчість місцевих художників. На думку колишньої донеччанки, засновниці руху «Донецьк – це Україна», графічного дизайнера Д. Берг, культурним життям назвати те, що відбувається в Донецьку, складно, оскільки культура не може розвиватися в окупації.

Показова ситуація художнього керівника оперного В. Писарева, який восени 2014 року залишив окупований Донецьк. У січні 2015 року газета «День» писала, що артист дає майстер-класи за кордоном, а його родина переїхала до Харкова й Києва. А вже у жовтні минулого року стало відомо, що В. Писарев повернувся в «ДНР» і знову став художнім керівником оперного. Лишилося за ним і звання н.а. України. Ця історія вимагала б окремого розслідування.

Цікаво також, що на всіх донецьких афішах продовжують поруч з іменами артистів писати «народний» і «заслужений», але без слова «України».

З поверненням Писарева в листопаді 2015 року в «Донбас Оперу» повернувся і заснований ним Міжнародний фестиваль «Зірки світового балету в Донецьку». В Гала-концерті фестивалю, як повідомив «Первый Республиканский телеканал», «взяли участь найкращі артисти з Росії, Білорусі, Чехії, Німеччини, Болгарії, Казахстану, Японії і Донецької Народної Республіки». При цьому на сайті «Остров» зазначалося, що ніхто з відомих закордонних танцівників участі у фестивалі не взяв, а Японію на заході представляв Моріхіро Івата з Бурятського театру опери та балету (Росія).

Інший донецький театр – музично-драматичний, але тепер уже не «український» і не «національний» – влітку 2014 року змушений був закрити сезон майже на місяць раніше, але вже у жовтні відновив свою роботу. За той час частина артистів виїхали в інші міста України, а сам театр під головуванням до-

ньки колишнього художнього керівника театру М. Бровуна Н. Волкової розпочав співпрацю з новою владою самопроголошеної «ДНР». У березні 2016 року в муздрамі відбулося 25 показів вистав, проте серед них – жодної україномовної класики. За деякою інформацією, в «ДНР» узагалі заборонено проводити культурні заходи українською мовою.

Нещодавно першочергові завдання культури в «ЛНР» озвучила «міністр культури» О. Кокоткіна, серед них – збереження і відродження тих культурних традицій, якими багата луганська земля, а також активізація і розширення впливу культури у справі патріотичного й естетичного виховання юних громадян республіки. Зі слів «міністра», кожен театр, музей чи бібліотека «ЛНР» співпрацюють з російськими колегами. Приміром, краєзнавчий музей – з Російським історико-етнографічним, художній – з Саратовським, український драматичний театр – з Московським державним театром імені Покровського. У лютому-березні 2016 року цей обмін досвідом проявився в тому, що, наприклад, у Палаці культури імені Леніна виступили «популярні артисти з Російської Федерації» (ті ж, що і в «ДНР»), у Центральному музеї Великої Вітчизняної війни у Москві відбулася громадсько-благодійна акція, присвячена «добровольцям, які воюють на Донбасі», Центр розвитку дитячого руху «Світ без війни» провів для луганських школярів фотоконкурс «Російська весна на російській землі», а в Санкт-Петербурзі відкрилася фотовиставка «Сльози Донбасу».

Формуванню «державної ідеології» має сприяти і Спілка письменників «ЛНР», до роботи якої активно долучається її голова Г. Бобров. Після його книжок про українських письменників – «Тарас Шевченко – крестний отець українського націоналізму» (2005), «Украинка против Украины» (2012) – та роману-антиутопії «Епоха мертворожденних» (2008), присвяченого «громадянській війні в Україні», минулого року в Луганську вийшла його збірка нарисів про вже негіпотетичну війну «Луганское направление».

А наприкінці лютого за ініціативи Спілки з'явилася ще одна літературна збірка «Время Донбасса», яка «підсумовує війну на Донбасі за минулий рік». До книжки, що стала одним із номінантів Міжнародного літературно-медійного конкурсу імені Олеся Бузини, ввійшли твори 70 «знаменитих письменників» «ЛНР», «ДНР», Росії та ополченців.

Головним місцем для заходів «еленерівських» письменників лишається обласна наукова бібліотека імені Горького, яка за словами директора переміщеної Луганської бібліотеки в Старобільську І. Риб'янцевої, стала рупором «еленерівської» влади, а зміст культурних заходів не витримує жодної критики. Це зустрічі з «видатними письменниками сучасності», в ролі яких виступають зазвичай невідомі ростовські літератори, а також луганські автори зі Спілки письменників «ЛНР».

Над формуванням «державної ідеології ЛНР» працюють не лише письменники, а й музиканти. Так, у лютому поточного року композитор Антон Клейн презентував у Луганській філармонії симфонію «2014 рік», в якій відобразив своє відчуття війни на Донбасі. Тут і «військовий переворот у Києві», і «брехливий вальс», «присвячений американським і українським політикам та олігархам», і «боротьба та опір ворогу».

В цілому сценарій ідентичний з «денеєрівським», хоча в плані застосування культури як ідеології, схоже, в «Луганській республіці» пішли далі. Наприкінці січня цього року в Луганську провели «круглий стіл» за участі місцевих політологів, військовослужбовців, письменників, журналістів, педагогів та істориків, які намагалися сформуванати «єдиний підхід до збору, хронологізації, кваліфікації та публікації подій і фактів боротьби з українською агресією для формування історії ЛНР, ідеології держави».

Якщо порівнювати культурні досягнення двох самопроголошених республік, «ЛНР», безперечно, іде попереду в ідеологічному напрямі, натомість відстає від «ДНР» у законодавчому й медійному. У «ЛНР» поки що немає закону «Про культуру», зате у липні 2015 року прийняли закон «Про музеї, музейну справу і Музейний фонд Луганської Народної Республіки». Найближчим часом, обіцяє «міністр» О. Кокоткіна, мають затвердити і закон «Про вивезення культурних цінностей і про культурну спадщину».

Також, на відміну від «ДНР», в «еленєрівського» «мінкультури» немає власного сайту. Натомість є неофіційні інтернет-ресурси, наприклад, молодіжне інформгентство «Исток», які знайомлять із нинішнім культурним життям Луганська, викликаючи відчуття дежавю. А точніше – нагадують стилістику радянських газет, в яких кожен тему треба було допасувати до актуальної ідеології [5].

Тож ключовими на сьогодні залишаються питання: чи варто починати діалог з митцями на окупованих територіях і як повернути Донбас в українське культурне поле?

«Помилки виправляти ніколи не пізно. Говорити та працювати з теперішніми проблемами, з громадською думкою сьогодні просто необхідно», – зазначає в інтерв'ю газеті «Українська правда. Життя» О. Сагайдак, засновниця Аукціонного дому «Корнерс» та ініціатор Культурного форуму «ДОНКУЛЬТ», про який йтиметься в цій роботі пізніше. На її переконання, аби врятувати свідомість майбутніх поколінь, треба дуже ретельно працювати з молоддю та дітьми, особливо в середовищі переселенців, – щоб молоді люди вчилися мислити самостійно, а не тільки тиражувати популярні міфи й стереотипи. Щоб вони росли з усвідомленням цінності культурних надр свого регіону, своєї кра-

їни. Їм конче необхідний цей наратив, адже цей регіон вже давно перестав бути виключно індустріальним, такою собі «всесоюзною кочегаркою».

Звісно, жителі будь-якого регіону, в тому числі й на Донбасі, пов'язують з культурою щось своє, суто місцеве. Поряд із цим є речі універсальні, які варто знати і цінувати. У першу чергу це музичні, художні, літературні твори і люди, які їх створили. В ідеалі, саме з ними повинен асоціюватися певний регіон.

Натомість сьогодні спостерігаємо зворотню картину: є багато імен, які всім добре відомі, але найчастіше ми навіть не підозрюємо про те, що вони якось пов'язані з Донбасом. Наприклад, письменник С. Жадан. Коли запитуєш про нього, будь-яка молода читаюча людина відповість: він з Харкова. А насправді він народився в Луганській області. Скажімо, музикант І. Карабиць, художній керівник «Київської камерати», родом з Первомайського району Донецької області. Заглиблюючись у питання, розуміємо – в кожному поколінні є абсолютно видатні люди, пов'язані з цим регіоном. В образотворчому мистецтві – С. Григор'єв, П. Кончаловський, А. Куїнджі, в музиці – С. Прокоф'єв, В. Сосюра та В. Стус – в літературі [6].

Щодо останнього – символічно, що знаний поет, який був одним з лідерів українського дисидентського руху, значну частину свого життя провів на Донбасі. Більше того, з березня по жовтень 1963 року В. Стус обіймав посаду першого літературного редактора газети «Соціалістичний Донбас», працював в україномовній частині редакції цієї газети. Тож, з квітня 1963 року по квітень 1965 року світ побачило 509 номерів українського «Соціалістичного Донбасу». Тобто виходив українською мовою «Соціалістичний Донбас» рівно два роки накладом кілька десятків тисяч примірників [7].

Примітно також, що у передмові до збірки листів та віршів В. Стуса «Листи до сина» Д. Стус, ніби продовжуючи діалог з батьком на теми людських цінностей, свободи та правди, зазначає: «Так сталося, що, в силу дуже багатьох причин, українська культура на цілі століття затрималася у своєму розвитку. У той час, як деякі народи вже створюють щось зовсім інше, ми все ще намагаємося відтворити й пізнати своє національне тіло, ким ми є, ким ми повинні б сьогодні бути. Цьому було чимало причин, але сьогодні це вже не має ніякого значення. Отже, до тих пір, поки ми не подолаємо цю культурну прірву, поки ми не навчимося бути собою, ситуація на краще не зміниться ні в психології, ні в етиці, ні в культурі, ні в політиці з економікою». Цілком актуальна думка [8].

В Україні є території, де все відносно спокійно, тому важливо сьогодні продовжувати обговорювати, осмислювати те, що відбувається, промовляти цю травму й розбиратися, яких помилок ми припустилися і що можна виправити в майбутньому.

Луганський краєзнавчий музей – один з шести культурних закладів-переселенців, які були «перевезені» в Україну. Зі слів колишньої старшої наукової співробітниці відділу етнографії музею Н. Каплун, до війни заклад був одним з найавторитетніших в країні. Офіційно вона зі ще однією своєю колегою сьогодні працюють у Луганському краєзнавчому музеї, щоправда, розміщений він тепер у Старобільську Луганської області, як і Луганська обласна універсальна наукова бібліотека імені Горького. На жаль, переїзд на українську територію обох закладів номінальний – вдалося вивезти лише статутні документи.

Н. Каплун не приховує, що після активної роботи в обласному закладі культури нинішня діяльність евакуйованого музею їй здається млявою і безрезультатною. Вона навіть зізнається, що спочатку відчувалося в Старобільську дещо вороже ставлення, оскільки працівники районного музею вважали, що залишаться тепер без роботи. Це й не дивно, адже місцевий музей дуже маленький, тут усього 3 тисячі експонатів. А найгірше, що українська влада нічого не зробила для того, щоб сюди перевелася молодь.

Негативно вразив колишню луганчанку й контраст у культурному житті довоєнного Луганська та Старобільська. Хоча до Старобільська час від часу приїжджають громадські активісти з різними арт-проектами, музейний працівник називає ефект від них тимчасовим, бо на загальне культурне обличчя міста вони не впливають.

Активніше культурне життя виглядає в нинішньому обласному центрі Луганської області – Северодонецьку. Сюди вдалося перевести з окупованої території Навчально-методичний центр культурних ініціатив та кіномистецтва, Центр народної творчості, академічний український музично-драматичний театр, якому з часом вдалося набрати нову трупу, до того ж, повернулися кілька акторів, які виїхали в інші міста. На сьогодні в театрі відбулося вже п'ять прем'єр, колектив брав участь в одному міжнародному фестивалі й наразі активно гастролює Луганською областю.

На територію, підконтрольну Україні, в березні 2015 року було переведено Луганську обласну філармонію. Сьогодні тут працює 68 артистів, частина з яких приїхала з Луганська. Оркестр уже мав гастролі Закарпаттям, побував також із виступом в Австрії. Крім того, в березні колективи філармонії і театру взяли участь у «Днях Луганської області» в Києві.

На Донеччині, центром якої тепер є Краматорськ, з евакуацією і відновленням роботи культурних закладів ситуація складніша. Офіційно на українську територію було переведено сім закладів, з них відновив свою роботу лише один – Донецький обласний художній музей, який тепер офіційно «прописаний» у музейній філії в селі Прелесне Слов'янського району. Інші заклади не запрацювали через правову колізію – губернатор області не може призначати людей на дер-

жавні посади у зв'язку зі змінами, внесеними в Закон «Про військово-цивільні адміністрації».

Після окупації Донецька обласне управління культури не існувало п'ять місяців. А. Певну, яка до цього працювала начальником відділу культури й туризму Мар'їнської райдержадміністрації, призначили у березні 2015 року. Тоді всю роботу управління потрібно було створити з нуля. Причому йшлося не лише про людей, а навіть про столи й канцтовари. Працівників шукали на місці.

З нуля А. Певна хоче створити й нові обласні культурні заклади. За її задумом, нова філармонія повинна запрацювати у Маріуполі, нині для цього шукається приміщення. У Краматорську також має відновити роботу Донецький обласний відділ кінопрокату. Ведуться перемовини з акторами, які виїхали з окупованого Донецька і готові долучитися до творення театру в Краматорську. У планах – створення незалежного «Арт-театру Донбасу» та Міжрегіонального центру культурної співпраці, який об'єднає не тільки працівників Донецької області, а й інших регіонів, з якими буде підписано низку меморандумів про партнерство. Наразі Донеччина має такі домовленості з Вінницькою і Львівською областями.

Окрім згаданих культурних закладів, у листопаді 2014 року до Києва було переведено Донецьку державну музичну академію імені С. С. Прокоф'єва та Луганську державну академію культури і мистецтв.

Попри те, що Северодонецьку вдалося розгорнути з часу окупації більш активну культурну діяльність, ніж Старобільську, в обох управліннях є спільне бачення їхньої ролі на Донбасі. Визначено також основні цілі й завдання, серед них – українізація населення, самоідентифікація на території Донбасу. Адже весь цей час тут була інша ідеологія.

На переконання А. Певної, необхідно створити такі умови в культурному просторі, щоб люди любили українську культуру, жили нею, пишалися її традиціями. Саме тому управління розробило програму з розвитку української культури та національної самосвідомості на території Луганської області». В її рамках у Северодонецьку відбулися фестивалі «Луганщина – це Україна», «Луганщина – світанок України», «Україна єдина» і створили ансамбль української пісні і танцю «Радани». Натомість у Краматорську позитивні відгуки суспільства отримала культурно-мистецька акція «Відчуй Україну!», а виставка «Рушнікова дорога Донбасу» побувала в Києві та Вінниці.

Те, що сьогодні намагаються робити управління культури в Краматорську і Северодонецьку, безперечно, заслуговує на повагу. Так само як і поїздки на Донбас митців, культурних активістів і колективів. Разом з тим слова «українізація» і «національно-патріотичне виховання», крізь призму яких намагаються сьогодні дивитися на культуру українського Донбасу, дещо насторожують, бо

можуть стати причиною того ж самого відторгнення українського і бажання вибудувати свій власний ефемерний світ – на основі привидів радянського минулого чи досвідченішої в питаннях русифікації культури сусідньої держави. Врешті, весь цей час і Донецька, і Луганська області розвивалися зі своїм баченням культурних, мовних та історичних процесів.

Очевидно, що серед передумов нинішньої ситуації на Сході, так само, як і в анексованому Криму, є культурний чинник. «За роки незалежності ніхто структурно й на рівні держави культурною на Донбасі не займався, і робилося це навмисно – насамперед у цьому були зацікавлені олігархічні клани», – переконана директорка з комунікацій ще одного закладу-переселенця з Донецька – фонду «Ізоляція» – А. Медведева. За її словами, дуже важливо проаналізувати всі причини того, що призвело до нинішніх трагічних подій, але не менш важливо розуміти, чи не повторюємо ми помилки минулого сьогодні. Чи вироблено в державі нарешті продуману культурну політику для Донецької і Луганської областей? І найскладніше, але не менш нагальне, – чи може культура зіграти певну роль в налагодженні діалогу з мешканцями на окупованих територіях?

Найголовніше, на думку А. Медведевої, в цій ситуації Міністерство культури України має подумати не про ще один «потьомкінський» список обміну культурними досягненням між регіонами, а про те, щоб на Луганщину і Донеччину зі своїми проектами й ідеями поїхали дійсно найкращі українські митці. Щоби їм було запропоновано відповідні умови і надано всі можливості. Це єдиний спосіб повернути ці регіони в культурне поле країни [4].

До «українізації» звільненого Донбасу долучилося керівництво Міністерства культури України, оголосивши в січні 2016 року про започаткування загальноукраїнського проекту культурної інтеграції «Український Донбас». Він покликаний шляхом запровадження міжрегіонального культурного партнерства створити умови для повноцінної інтеграції Донецької й Луганської областей в єдиний культурно-мистецький простір України.

Упродовж року передбачено проведення в містах і селищах Донбасу мистецьких, музейних, бібліотечних та інших культурно-мистецьких заходів за участі творчих колективів із різних регіонів України. Відомчим наказом визначено систему міжрегіональної партнерської взаємодії між окремими областями та конкретними районами і містами Донецької й Луганської областей, напрацьовану за результатами наради з керівниками структурних підрозділів у сфері культури обласних та Київської міської державних адміністрацій.

Планується, що всі мистецькі заклади сфери управління Мінкультури протягом 2016 року відвідають Донбас з творчими проектами. На початку травня з Донеччини повернувся потяг з українськими митцями – музикантами, художниками, акторами й майстром гончарної справи. Творча група проїхала зі

столиці у Полтаву, зробила зупинки у Харкові, а потому побувала у Слов'янську, Краматорську, Костянтинівці, Дружківці, Бахмуті, Лимані.

Це була перша поїздка «Мистецького потягу», так би мовити, пілотний проект. Згодом на Луганщину вирушить наступний творчий десант, а потому, за словами організаторів, вони рушать у напрямку Маріуполя, а потім – і на Захід України, де так само силою мистецтва творчі люди «зшиватимуть» країну [9; 10].

Саме на ґрунті гордості за власні історичні та мистецькі здобутки може вирости потужна Національна ідея, яка об'єднає країну. Цінність української культури безумовно є результатом її національної різноманітності, тисячолітнього досвіду співіснування та взаємопроникнення різних цивілізаційних, релігійних та мистецьких традицій. У часи, коли економічні й політичні чинники не спроможні об'єднати суспільство, лише культура може стати основою гуманістичної консолідації. У цьому плані актуальною та корисною вважається практика проведення культурних форумів, основна місія яких – створити привід для національної гордості шляхом демонстрації суспільству інтелектуального та мистецького потенціалу всіх регіонів України, який насправді колосальний.

Ідея створення Культурного форуму «ДОНКУЛЬТ», мета якого – активізувати діалог між регіонами й громадами, показуючи засобами культури та мистецтва всю глибину й багатогранність наших мистецьких надр, належить Благодійному фонду «Мистецькі надра».

Вперше захід було реалізовано восени 2014 року в Києві. Ця масштабна акція отримала великий суспільний резонанс, адже в її рамках відбулося 83 мистецькі події, що демонстрували інтелектуальний та культурний потенціал Донбасу: художні та фотовиставки, лекції, театральні вистави, «круглі столи», музичні концерти, кінопрограма. Якщо Форум отримає належну підтримку, організатори планують проводити заходи 2 рази на рік. Причому, кожного наступного разу мультидисциплінарні програми в його рамках присвячуватимуть певному регіону України, який представлятиме свої мистецькі та інтелектуальні здобутки. Ідея максимум – проводити такі заходи в різних регіонах, показувати Схід у Львові, Галичину у Харкові, Одещину у Чернігові тощо.

Спираючись на досвід форуму «ДОНКУЛЬТ» у Києві, варто підкреслити його актуальні аспекти.

Отже, європейський фактор у роботі Форуму: лекції про вплив окремих особистостей та західних інноваційних технологій на розвиток Донбасу; покази документальних фільмів європейських режисерів про життя і побут шахтарів; зустрічі з фотографами, що створили фото-серії про «шахтарський Донбас»; дискусії щодо інтеграції України до Європи та обговорення досвіду «вугіль-

них» регіонів Європи – Уельсу, Руру, Лотарингії тощо, а також роль культурних інституцій в подоланні постіндустріальної депресії.

Наявність соціальної складової продемонструвала культурно-просвітницька програма, спрямована на знайомство з мистецькими особливостями, історією та фольклором регіону. Її основний акцент – надання можливості для учасників та відвідувачів Форуму висловлювати різні, часом діаметральні позиції щодо ситуації як на сході України, так і в країні в цілому.

Культурний діалог забезпечила робота майданчиків, які було надано різним арт-об'єднанням для презентацій власних проєктів, а також для можливості спілкування представників різних культурних інституцій сходу України з представниками державних установ. Дискурс спілкування – проблеми перебування на окупованій території в статусі «тимчасово переміщених» та державна стратегія щодо цієї категорії людей [11].

У травні 2015 року Благодійний фонд «Мистецькі надра» у партнерстві зі львівським Центром міської історії та за підтримки міської та обласної ради підготували особливу, не менш насичену ніж у столиці, програму для Львова, орієнтуючись цього разу на місцеву громаду та внутрішніх переселенців, які приїхали жити на Львівщину.

Один із нових акцентів – лекційно-дискусійна складова за участю експертів-істориків, соціологів та культурологів з України, Польщі, Німеччини, США, Канади, дослідження яких присвячено історії України та Східної Європи з точки зору культури та соціальних проблем, а також історії шахтарських містечок Донбасу. До слова, лекції відвідало багато переселенців, які насправді дізналися чимало нового про свою батьківщину.

Розпочалася львівська програма «ДОНКУЛЬТУ» розмовою з американським істориком, професором Гіроакі Куромією, який своє дослідження по Донбасу писав вісім років. Його результатом стала книжка «Свобода і терор у Донбасі: Українсько-російське пограниччя», яка наразі є найкращим оглядом історії регіону від ХІХ до середини ХХ століття. Гіроакі Куромія є спеціалістом у галузі сталінського періоду, зокрема індустріалізації та сталінських репресій. Пишучи в середині 1980-х років книжку про сталінську промислову революцію, професор зрозумів важливість Донбасу, який був «візиткою» радянської індустріалізації». У своїй монографії дослідник, зокрема, зазначив, що для жителів Донбасу свобода є важливою частиною їхнього життя, проте це свобода не для чогось, а «свобода від».

Під час лекцій організатори намагалися донести розуміння того, що індустріальні райони в усьому світі мають схожі риси. Так, лекція дослідника робітничої історії, професора Валковіца з Нью-Йоркського університету, ввела Донбас у міжнародний контекст індустріальної історії. Говорячи про історію

промислових регіонів, він зазначає, що Донбас зовсім не особливий і унікальний, оскільки цей український регіон проходив у своєму розвитку подібні шляхи, як інші індустріальні райони в Європі й Америці, а зараз стоїть перед тими самими викликами, що й ці регіони наприкінці 80-х, коли розпочалася постіндустріальна криза. Донбас, не треба про це забувати, це не єдиний промисловий регіон в Україні. Організувавши дискусію про індустріальну спадщину, лектори говорили про досвіди інших країн, які вже пройшли постіндустріальну кризу і знайшли шляхи її вирішення. До прикладу, перетворення закритих промислових об'єктів на навчальні, культурні чи туристичні центри.

І, звичайно, культурний проект про Донбас не зміг оминати гострого питання про причини сьогоденного протистояння. Основне посилення – не треба міряти Донбас лише категоріями національності. Як наголошували лектори, ключ до розуміння ситуації, яка зараз є на Донбасі, – це вийти за межі національного. Натомість наша історія зараз пишеться з винятково україноцентричної позиції. Не можна дивитися на ситуацію крізь мірку національності, адже ставлячи питання, Донбас український чи ні, складно розібратися, що там дійсно відбувалося і відбувається. На Донбасі такий підхід не працює, резюмують доповідачі. Там не прижилася жодна ідеологія, і не тільки сучасна українська влада має з цим регіоном проблеми, з ним мала проблеми і російська імперська влада, і радянська влада. Люди на Донбасі ніколи не мислили національними категоріями. Тут ідеться, радше, про сильну локальну, робітничу ідентичність. Але це не означає, що Донбас не міг би існувати в рамках незалежної України, і це не означає, що ця ідентичність є причиною того, що відбулося і відбувається на Сході. Причини треба шукати в іншому.

Разом із тим, деякі лектори в своїх виступах доводили, що мешканці Донбасу і решти України мають набагато більше спільного, ніж часом здається. Як відмітили у своїх виступах науковці – професор О. Стяжкіна та доцент кафедри історії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка Н. Гогохія – тут ідеться не лише про Донбас, а ширше – про радянську спадщину сучасної України, з якою ми зараз намагаємося розібратися і дати собі раду. Треба руйнувати старі упередження. Адже існує такий стереотип, що тільки на Сході залишилася ностальгія за Радянським Союзом. Здається, якщо зняти радянські таблички і пам'ятники, перейменувати вулиці, то все радянське зникне, але воно присутнє не лише в публічному просторі, воно присутнє в думках – це спосіб мислення і дій. І це не лише про Донбас, це про всю Україну [12].

Окремо можна зупинитися і літературній програмі львівського форуму, яка видалася не менш насиченою. Важливо, що одним із критеріїв формування програми була спроба зруйнувати стереотипи, що стосуються Донбасу. Йшлося, зокрема, про те, що немає ніякої східної чи західної літератури, є одна укра-

їнська. А відстані між регіонами існують не тільки на карті, а й в головах людей. Тож завдання письменників – інтегрувати ці два простори засобами літератури, яка може стати приводом для діалогу.

Телевізійна картинка сучасного Донбасу – страшна і лякає. І справа тут не тільки у військових діях. Проблема з адекватністю сприйняття саме цього регіону з'явилася не в поточному і не в минулому році. Вона свідомо культивувалася і впроваджувалася в свідомість людей, що обернулося трагедією для всієї країни.

Саме діалог є на сьогодні ключовим поняттям, оскільки проблема Донбасу, який не бачить своє майбутнє в складі України – в першу чергу ментальна проблема, проблема культури – а, значить, і вирішити її можливо тільки через культурну комунікацію. Але для того, щоб почати не просто справлятися з наслідками, а й ефективно працювати з регіональними відмінностями – важливо вже сьогодні усвідомити що саме призвело до можливості розвитку поточного сценарію в Донбасі, як запобігти розриву з його населенням надалі та не допустити розвиток подібних настроїв в інших регіонах [13; 14; 15].

Працюючи над розробкою стійкої платформи для поєднання регіонів України через усвідомлення ідентичності та спільності культурної стратегії розвитку, «Мистецькі надра» реалізували ще один проект – соціокультурний форум «ПогранКульт: ГалиціяКульт», цього разу в Харкові. На думку організаторів, на часі вирішення таких питань, як колаборація між локальними спільнотами, створення національного культурного продукту, який став би приводом для загальної національної гордості та закріпив подальшу співпрацю між регіонами, а також висвітлення цінності культурного розмаїття України, що полягає в етнічній, мовній, релігійній, культурній різноманітності.

Програма Форуму, розрахована на травень–жовтень 2016 року, є результатом співпраці провідних кураторів, митців та інституцій Галичини, Києва та Харкова. Вона включає близько 90 культурних подій, умовно поділених на два блоки: «Мистецькі резиденції» – травень–липень; мультидисциплінарна програма – жовтень 2016 року.

Візуальне мистецтво, музика, театр, література, кіно, лекційно-дискусійна програма з фокусуванням на аспектах історії, ідентичності та культури, освітні та соціальні програми, мистецькі резиденції, воркшопи – об'єднують цього разу в спільній творчій роботі не тільки молодих митців з України, але й представників сусідніх держав, які тим чи іншим чином вплинули на формування культурного ландшафту Галичини. Це – Польща, Чехія, Угорщина, Австрія, а також авторитетні дослідники і представники інституцій з США, Ізраїлю, Бельгії, які висловили готовність передати свій досвід досліджень для налагодження взаємовідносин у розділених спільнотах засобами культури та мистецтва.

Очевидно, що однією з важливих місій обох форумів «ДОНКУЛЬТУ» був злам усталеного стереотипу про Донбас як регіон «сепаратизму та відсталості». В свою чергу, «ПогранКульт: ГалиціяКульт» має зламати аналогічний стереотип сприйняття Галичини як регіону «бандерівців і зятятих націоналістів», що панує на Сході, й на додаток – висвітлити тривалий досвід впливу потужних імперій на розвиток ментальності й культури західної України та проблематику прикордоння в культурі.

Організатори переконані, що ці заходи матимуть безпосередній вплив на поліпшення складної політичної, соціальної і культурної ситуації в Україні, яка сьогодні демонструє сильне почуття регіональної приналежності та відчуття антагоністичного розмежування між різними географічними регіонами України.

Слід зазначити, що зараз ставлення і сприйняття жителів східної та західної України по відношенню один до одного формуються на основі засобів масової інформації та пропаганди, а не фактичного особистого досвіду. А це означає, що існує необхідність зруйнувати існуючі кордони та налагодити діалог в Україні, зміцнивши тим самим культурні зв'язки, розвіявши штучно побудовані міфи. Тільки тоді ми зможемо побудувати сильну національну ідентичність. Форум «ПогранКульт: ГалиціяКульт» якраз і покликаний подолати наявні ментальні кордони між Заходом і Сходом, принести багатогранну культуру Галичини в Харків, найбільше місто Слобожанщини.

На окрему увагу заслуговують короткострокові цілі двотижневої роботи цього форуму: розвінчання історичних міфів про галицький регіон перед цільовою аудиторією в Харкові; формування ставлення харківської спільноти до культури та історії Галичини через громадське обговорення і спілкування з митцями; виявлення мистецьких та культурних ініціатив сучасного Івано-Франківська, Львова, Дрогобича, Тернополя та інших міст західної України; створення стійкої онлайн-платформи для нових зв'язків і співпраці між молодими художниками й творчими організаціями в обох регіонах України; демонстрація результатів програми художніх резиденцій для молодих художників з Галичини в Харкові тощо [16; 17].

Доволі активно останнім часом заявляє про себе Міжнародний благодійний фонд ІЗОЛЯЦЯ, який було засновано в 2010 році на території колишнього заводу ізоляційних матеріалів у Донецьку. Його місія – зберегти індустріальну спадщину й одночасно створити щось нове, здатне стати джерелом натхнення для соціального та культурного розвитку України. Цей мультидисциплінарний культурний проект, відкрито для всіх видів творчої експресії, і сьогодні він став точкою дотику для всіх, хто прагне до культурних і соціальних змін.

Як відомо, 2014 року територію, на якій розташовувався фонд ІЗОЛЯЦЯ, захопили найманці самопроголошеної «Донецької Народної Республіки». Ад-

міністративні приміщення, галереї і простори ІЗОЛЯЦІЇ було пограбовано: фонд позбувся багатьох художніх робіт, матеріалів і устаткування. Здійснивши евакуацію членів команди, Фонд продовжує виконувати свою місію в Києві. Серед його здобутків є ціла низка суспільно важливих акцій [15].

Приміром, у серпні-вересні 2015 року в європейському університеті Відріани (Europa-Universität Viadrina, Франкфурт-на-Одері, Німеччина) відбувся цикл лекцій в рамках нового дослідницького проекту «Донбаські студії». Серед тем, представлених європейським студентам, що вивчають Україну: роль культури у подоланні соціальних та військових конфліктів; роль медіа та пропаганди у конструюванні Донбасу як індустріального регіону; права людини на постконфліктних територіях.

Під час лекційної програми було проведено презентацію книжки «Гендерні дослідження», матеріали для якої було зібрано Фондом ІЗОЛЯЦІЯ протягом 2015 року в рамках проекту «Донбаські студії» за підтримки німецького Представництва Фонду імені Гайнріха Бьолля в Україні [18].

Дослідницький проект «Донбаські студії» має на меті створення ресурсної бази для дослідників, науковців, журналістів, котрі займаються темою регіону. Для них діятиме і Бібліотека «Донбаських студій», в якій буде зібрано літературу, документи, фотографії, відео та аудіо на тему Донбасу. Організатори переконані, що література здатна допомагати шукати відповіді на складні питання.

Проте, створити такий центр сьогодні виявилось не так просто. По-перше, ще раз був доведений факт непотрібності української науки державі, адже більшість дослідницького матеріалу писалося або «в стіл», або видавалося невеличкими накладками, що лежить тепер у бібліотеках на окупованих територіях [19].

Крім того, виявилось, що найбільш ґрунтовні праці на тему Донбасу було створено іноземцями – американцем японського походження Гіроакі Куромією та польським науковцем Мартою Студенною-Скруквою. Знайти левову частину букіністичної літератури про регіон виявилось так само складно, тому що левову її частину втрачено.

Враховуючи те, що доступу до бібліотек на окупованій території немає, а більшість артефактів на сьогодні можна вважати втраченими, актуальність такого центру, який містив би відповідні якісні українські та іноземні матеріали, значно збільшується.

Поряд із цим, проблема вивчення регіональних ідентичностей в Україні доволі популярна в сучасній історіографії, де все частіше національне минуле пропонують розглядати крізь призму історії регіонів. Але, на жаль, історіографічний дискурс нерідко політизується – сучасні дискусії в українському суспі-

льстві довкола проблем федералізації країни чи необхідності посилення економічної, політичної, культурної самостійності регіонів певною мірою сковують обговорення подібних питань, змушуючи дослідників постійно зважати на їх резонансність. Тому слід вітати зацікавленість зарубіжних науковців проблемою формування сучасного українського суспільства крізь призму вивчення історичних передумов культурної, національної та економічної своєрідності Донбасу.

Високо оцінили вітчизняні експерти-історики книгу познанського автора Марти Студенної-Скрукви «Український Донбас: Обличчя регіональної ідентичності», окремо підкресливши актуальність здійсненого нею дослідження. Це як проникливий погляд «зі сторони», що дозволить перейти на якісно новий рівень дискусій, – йдеться у передмові до видання. Є сподівання, що в нашій країні таке глибоке дослідження буде адекватно оцінене, оскільки воно базується на науковій літературі, розлогодному соціологічному матеріалі, публіцистиці доби української незалежності, опублікованих документах, інтернет-ресурсах, а також на неопублікованому матеріалі українських, зокрема, донецьких дослідників. Нижче наведено деякі важливі для сучасного розуміння проблеми тез.

Розглядаючи історичний аспект проблеми, дослідниця вірно відзначає етапність 1991-го року, коли Україна здобула незалежність і з новою силою спалахнули дискусії про необхідність урахування специфіки етнічного та культурного обличчя окремих її регіонів у процесі формування української політичної нації. І в цьому плані найбільш емоційним є суспільне обговорення двох антагоністичних українських регіональних культур: галицької та донбаської. Феномен останньої, висновує Марта Студенна-Скруква, насамперед полягає в тому, що населення Донбасу свою регіональну ідентичність вважає більш значущою від національної. При цьому головною тезою національного проекту Донбасу є формування новочасного українського народу на підставі засади громадянства. Автор стверджує, що в процесі формування загальноукраїнської спільноти більше значення мають політичні та економічні зв'язки, тоді як етнічні й культурні належать до приватної сфери.

Є в роботі декілька вибраних ключових проблем. Насамперед – це осмислення феномену «російської» культури України, котра розуміється як матеріальна та духовна спадщина українського суспільства, що сформувалася під безпосереднім російським цивілізаційним впливом та артикулювалася російською мовою на українсько-російському етнічному й культурному прикордонні. Детально описує автор історію виникнення шахтарської культури Донбасу, яка розглядається як у вимірі щоденності, так і вищих проявів духовних потреб людини.

Поряд із цим, експерти проекту «Донбаські студії» відзначають не зауважену Мартою Студенною-Скруквою цікаву тенденцію в культурному житті Донбасу кінця 1990-х років, пов'язану з намаганням його еліт віднайти та експонувати суто українську національну складову в культурній поліфонії регіону, доводячи тим самим його право на рівний культурний діалог із Києвом. Тут ідеться в першу чергу про започаткування традиції вшанування пам'яті В. Стуса, який більшу половину свого життя провів на Донбасі. Певний час навіть обговорювалася ідея присвоїти його ім'я Донецькому національному університету.

Названу тенденцію ілюструє також ушанування іншої видатної для української пісенної культури постаті – уродженця Донецька оперного співака А. Солов'яненка, якому на одній із центральних площ обласного центру було встановлено позолочений пам'ятник, а на п'єдесталі викарбувано слова: «Гордість України – Анатолій Солов'яненко – „Шахтарський Герцог"». Узагалі, доволі цікаво, що пам'ятники Донецька істотно відрізняються від пам'ятників інших міст, наприклад від київських, насамперед акцентуванням різного роду фізичної праці, що слугує черговим доказом наявності в регіоні власної ідентичності.

Залучивши цікавий соціологічний матеріал, дослідниця з Польщі робить висновок, що сепаратизм на Донбасі слід розуміти радше як критичне ставлення до суспільно-культурних реалій сучасної України, певну форму бунту російськомовних українців; як своєрідну ідею, що символічно компенсує мешканцям регіону статус культурного підпорядкування Києву [20].

Культура як суспільний феномен має здатність реагувати на нагальні проблеми значно швидше, ніж держава. Підтвердженням цьому є поява численних культурних ініціатив, покликаних налагоджувати діалог, у тому числі з мешканцями Сходу.

До прикладу, фонд ІЗОЛЯЦІЯ влаштовує: виставки, присвячені темі втраченої історії і пам'яті – в столиці; заходи в рамках культурно-мистецького проекту «Зміна» – в Маріуполі, Слов'янську та Краматорську. А вже на початку липня 2016 року в Києві, на бульварі Т. Шевченка, замість пам'ятника Леніну з'явиться інсталяція художниці з Мексики Синтії Гутьєрес – її проект художньої інтервенції «Населяючи тіні» виграв конкурс від донецької арт-фондації, ставши переможцем серед 21 проекту від художників та мистецьких колективів з усього світу [4; 21].

На щастя, чимало митців без жодної офіційної підтримки продовжують їздити з культурними ініціативами на схід країни. Так, в березні поточного року письменник С. Жадан, музиканти О. Ворсоба і В. Креймер, режисер О. Михай-

люк побували в Маріуполі, Бердянську, Краматорську, Слов'янську, Бахмуті та Северодонецьку з мистецьким проектом «розділові» [4].

Широкий жест від легендарного музичного колективу «Океан Ельзи» – зібрати стадіон і дати абсолютно безкоштовний концерт в місті, яке теж уже стало майже легендою. Йдеться про виступ української рок-групи, який проходив 17 травня 2016 року в прифронтовому Маріуполі. В місті, що мабуть вперше за багато років об'єдналося по-справжньому. І не навколо ненависті й боротьби – містян об'єднала любов до музики, до жінки, до батьківщини.

На концерт «Океану» хотіли потрапити всі. І ті, хто живе з Україною в серці, хто стояв на патріотичних мітингах в карколомному 2014-му й годував військових на блокпостах з перших днів протистояння. І ті, хто ходив на сепаратистський референдум 11 травня 2014 року і вже подумки підраховував, скільки буде отримувати «в складі Росії». Але, думається, що саме цим людям потрібно робити вхід за спеціальним запрошенням – для них це 100% важливіше.

Доведено, що війна і політики роз'єднують людей, роблять їх ворогами. А музика здатна об'єднати, пробудити те, що було глибоко заховане. Сьогодні соліст колективу С. Вакарчук своїм жестом доброї волі й громадянською позицією зумів об'єднати Маріуполь. Тобто, для м'якої «українізації» «Океан Ельзи» може зробити більше, ніж всі закони й постанови уряду, диктанти та інші акції [22; 23].

Якщо не їхати туди і не знайомитися з цими людьми, все буде безрезультатно, вважає культурний менеджер О. Гончар. Людей ніхто не намагався помирити до цього часу. Врешті ми зрозуміли, що потрібно якось налагоджувати цей зв'язок засобами культури. Так виникла ідея воркшопу Українського кризового центру «ДЕ», в рамках якого художники та культурні активісти провели низку обговорень та арт-акцій у Слов'янську, Маріуполі та Северодонецьку.

З інших дієвих арт-ініціатив – вже згаданий раніше київський «Театр переселенця», акторами в якому стають реальні люди, що переїхали з окупованих територій. Або ж міжнародний проект «Театр для діалогу», який працює з проблемою дискримінації різних соціальних груп, зокрема, і переселенців з Донбасу і Криму. На сьогодні «Театр для діалогу» провів більше 100 подій у 26 містах і селищах України, залучивши до своїх проектів понад 3000 людей.

Для побудови миру та діалогу важливо повертати в суспільство людяність – здатність заново бачити людину в собі та в іншому. Цьому сприяють принципи ненасильницької комунікації, творчості й діалогу, який базується на поступовій та послідовній співпраці та залученні сторін до прийняття рішень.

Натомість діалог із «ДНР» і «ЛНР» з нинішньою ідеологічною спрямованістю їхніх культурних закладів, як і відвертою співпрацею тамтешніх митців із владою самопроголошених республік, уявити значно складніше. І сьогодні ба-

гато хто не підтримує ідею культурного діалогу з самопроголошеними республіками.

Очільник управління культури Луганщини А. Адамчук так озвучила свою позицію: «Я знаю, на кого творчі сили в "ЛНР" працювали і які політичні завдання вони виконували. Хоча багатьох місцевих митців я поважаю, там є багато заслужених артистів України. Але, з другого боку, те, що вони створюють культурний продукт для людей, які вбивають наших хлопців, я не можу прийняти».

В українському представництві ОБСЄ вказують і на іншу причину, яка ускладнює подібний культурний діалог у нинішніх умовах, – його небезпечність: «Ми вивчаємо всі можливості, яким чином цей діалог підтримувати. Поки що ми бачимо складність ситуації в тому, що, якщо ми будемо щось таке організовувати, нам треба бути стовідсотково впевненими, що учасники цього діалогу будуть у безпеці. В тому числі – після того, як вони повернуться додому», – зауважує національний координатор програм ОБСЄ в Україні А. Дзюбенко.

Завідувачка філією Маріупольського художнього музею імені Куїнджі Т. Булі переконана, що така співпраця може бути небезпечною і для творів мистецтва, що вона би не хотіла передавати роботи з музейного фонду на тимчасово окуповані території, враховуючи весь спектр складнощів.

Натомість засновниця руху «Донецьк – це Україна» Д. Берг ідею культурного діалогу з окупованими територіями підтримує. На її думку, неправильно на всіх митців у «ДНР» дивитися як на зрадників, оскільки культура в окупації завжди обростає ідеологією – інакше в таких умовах просто не вижити: «Я продовжую вірити в утопічну ідею, що через культуру якраз і можливо почати діалог між Україною і „ДНР“ – не на політичному рівні, а швидше – загальнолюдському. Однак поки що я не бачу запиту на цей діалог з боку України».

У нинішніх умовах треба виявити далекоглядність. Наразі Мінкультури України не отримує інформацію про стан і діяльність закладів культури на окупованих територіях. Водночас, доки триває війна і не вдалося налагодити політичний діалог з окупованими територіями, говорити про діалог культурний зарано. Але чи зможемо ми порозумітися в майбутньому?

На переконання координатора програм ОБСЄ в Україні, що довгий час розриву в міжлюдській комунікації, то важче потім її подолати. З якими наслідками і як працює російська пропаганда вже усі знають, а от про культурне порозуміння жодного разу не йшлося [4].

Сьогодні культурі належить дуже важлива роль, оскільки вона може сформувати розуміння того, що складний час – це час змін. Народ України вибрав свій шлях і цей шлях становлення як сучасної, сильної, європейської держави, лежить через реформи.

Відданість обраному курсу реформ підтверджує Голова Верховної Ради України В. Гройсман, зокрема він зазначає: «Реакцією українського суспільства на зовнішні загрози стали слова „Україна єдина“. Це та цінність, яку ми сьогодні повинні покласти в основу нашого відродження. Що б не робив ворог, як би нам не було важко, ми не повинні втрати віру в свої сили... Головне завдання на цей рік – довести усім, що криза, яку ми зараз переживаємо, – це криза нашого росту. Ми маємо її подолати, зняти з порядку денного ті питання, які сьогодні є найбільш чутливими для суспільства, і повернути громадянам нашої держави оптимізм і віру в майбутнє».

Список першоджерел

1. Ігор Пошивайло: «Культура не може чекати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fulbrightcircle.org.ua/archives/140>.
2. Яковленко К. Донецький фонд ІЗОЛЯЦІЯ створив проект «Донбаські студії», у рамках якого збирають літературу про Донбас / Катерина Яковленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/issued/sim-knig-pro-donbas-svobodu-j-mistectvo-vid-izolyaciii>.
3. Голова Верховної Ради обговорив проблеми української культури з представниками професійної спільноти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/125982.html>.
4. Терен Т. Кобзон vs Кобзар. Українізувати Донбас / Тетяна Терен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2016/04/29/211702/>.
5. Терен Т. Кобзон vs Кобзар. Культура самопроголошених республік / Тетяна Терен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2016/04/27/211634/>.
6. Цигикало К., Балашова О. ДОНКУЛЬТ: осмислить и предотвратит / Катерина Цигикало, Ольга Балашова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/10/13/182069/>.
7. Єременко А. Василь Стус нас поєднав / Анатолій Єременко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://donetshina.ucoz.org/publ-rozdumi_z_privodu/vasil_stus_nas_poednav/4-1-0-988.
8. Стус В. Листи до сина / Упоряд. О. Дворко; Д. Стус. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – 192 с.
9. Донбасу додадуть українськості : [ред. ст.] // Уряд. кур'єр. – 2016. – 6 січ. – С. 1.

10. Потяг з українськими митцями повернувся з Донеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://i-pro.kiev.ua/content/potyag-z-ukrayinskimi-mittsyami-povernuvsyaz-donechchini>.
11. ДОНКУЛЬТ у Львові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dofa.fund/#!/donkult-in-lviv/c1p7h>.
12. Куницкая К. Донкульт во Львове: в поисках идентичности / Катя Куницкая [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://culture.lb.ua/news/2015/06/15/308086_donkult_lvove_poiskah.html.
13. Цигикало К., Балашова О. ДОНКУЛЬТ: осмыслить и предотвратить / Катерина Цигикало, Ольга Балашова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/10/13/182069/>.
14. Козирева Т. У Львові триває форум «ДонКульт» / Тетяна Козирева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/uk/photo/u-lvovi-truvaye-forum-donkult>.
15. Інжуватова Х. «ДОНКУЛЬТом» – по стереотипах / Христина Інжуватова // Україна молода. – 2015. – 2 лип. – С. 12.
16. Соціокультурний форум «ПогранКульт: ГаліціяКульт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://obminy.org.ua/uk/-portfolio/view/?un_projectid=-235.
17. Презентація проекту та робоча зустріч щодо проведення в Харкові соціокультурного форуму «ПогранКульт: ГаліціяКульт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://obminy.org.ua/uk/portfolio/view/news-view/?un_news_id=-130.
18. Презентація проектів Донбаських студій в університеті Europa-Universität Viadrina (Франкфурт-на-Одері, Німеччина) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://izolyatsia.org/ua/project/donbass-studies/ds-vidriana/>.
19. Яковленко К. Сім книг про Донбас, свободу й мистецтво від ІЗОЛЯЦІЇ / Катерина Яковленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/issued/sim-knig-pro-donbas-svobodu-j-mistectvo-vid-izolyacii>.
20. Студенна-Скруква М. Український Донбас: Обличчя регіональної ідентичності. – Познань: Наука й інновації, 2014. – 307 с.
21. Оголошено переможця конкурсу проектів Суспільна угода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://izolyatsia.org/ua/project/social-contract/announcing-the-winner/>.
22. У Маріуполі на концерті гурту Святослава Вакарчука «Океан Ельзи» прийшло 30 тисяч [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2018946-u-mariupoli-na-koncert-okeanu-elzi-prijsli-30-tisac.html>.

23. Мурлыкина А. Как Вакарчук сумел объединить Мариуполь вокруг любви / Анна Мурлыкина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://life.pravda.com.ua/columns/2016/05/17/212392/view_print/.

24. Виступ Прем'єр-міністра України Володимира Гройсмана під час представлення Програми діяльності Кабінету Міністрів України на засіданні Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248960681&cat_id=244276429.

Матеріал підготувала

Шлепакова Т. Л.

голов. бібліограф відділу наукового аналізу та узагальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування ***І. Г. Піленко***

Підписано до друку 25.05.2016. Обл.-вид. арк. 1,5. Б/т. Зам. 44. Безплатно

Ротапринт НПБ України, Київ-1, Грушевського, 1. Тел. 278-85-12